

הרב זלמן ברוך מלמד

חיים של קידוש השם

קידוש השם ביחיד

תניא ביומא (פ.ו.): "ואהבת את ה' אלקיך' שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה, ומשמש ת"ח, ויהא משאו ומתנו באמונה, ודבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרים עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו! עליו הכותב אומר 'ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר'¹.

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה² כתב: "כל הפורש מעבירה, או עשה מצוה לא מפני דבר בעולם: לא פחד ולא יראה, ולא לבקש כבוד, אלא מפני הבורא ברוך הוא, כמגיעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו – הרי זה מקדש את השם".

לאמר, לדעת הרמב"ם כל מצוה שאדם עושה לשם שמים, ואף אם אדם נמנע, מלעבור עבירה והוא מתגבר על יצרו, הוא מקדש את ה'. ולפי רוב המאמץ וגודל הקושי בעשיית רצון ה', כך גדול קידוש השם.

דברי הרמב"ם הם על פי הגמרא במסכת סוטה (י:):

"אמר רב חנין בר ביזנא אמר שמעון חסידא: יוסף שקדש שם שמים בסתר – זכה והוסיפו לא אות אחת משמו של הקב"ה, דכתיב 'עדות ביהוסף שמו'. יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא – זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה".

וביאור הדברים הוא שכל המקדש את השם במסירות יום יום כיוסף שמעידה עליו התורה "ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה"³, ואפילו מסתכן בכך "ויעזב בגדו בידה וינס החוצה"⁴, הרי הוא מגלה את שם ה' בעולם כי אדם זה מראה שבמהותו הוא דבוק בה' ושם שמים שורה עליו תמיד, ולכן זכה שנקרא שמו בשם

1. ישעיה מ"ט ג'.

2. פרק ה' הלכה י'.

3. בראשית ל"ט י'.

4. שם פס' י"ב.

ה', כי שמו של אדם מגלה את מהותו היסודית⁵, ויוסף גילה את מהותו בקידוש השם שעשה ולכן הוסיפו לו אות אחת משם ה', אולם מפני שקידוש שם שמים בסתר, גם אותיות שם ה' שבתוך שמו אינם גלויות אלא מוסתרות ואין כאן שם ה' מלא וגלוי, לעומת יהודה שקידוש שם שמים בפרהסיא וזכה שכל אותיות שם ה' נמצאות בשמו.

עוד אמרו חכמים "בזכות עצמותיו של יוסף נקרע הים, הים ראה וינס" בזכות וינס ויצא החוצה⁷. ונבאר המאמר, שבזכות התגברותו של יוסף על התאוה החומרית, ושליטת כוחותיו הרוחניים בחומר – בטבע, הוטבע בישראל כח הקדושה המנצחת את החומר, והים החומרי נדחה מפני ישראל הקדושים.

לאמר, בזכות קידוש השם שיש בו התגברות הרוח על החומר, נעשים ניסים לישראל שבהם יש התגברות הקדושה על הטבע וכניעת הטבע לקדושה.

וכן אמרו חכמים בגמרא בברכות (כ):

אמר ליה רב פפא לאביי: מפני מה לראשונים נעשו ניסים ולנו לא נעשים ניסים? אם משום שהם היו גדולים בתורה, אנחנו גדולים מהם, שהם לא למדו אלא בנוזיקין ואנו יודעים אפילו סדר טהרות, ולמרות זאת כאשר נודע לרב יהודה, שהיה מהחכמים הראשונים, שיש עצירת גשמים, והסיר נעל אחת מרגליו כדי להשתתף בתענית הציבור, מיד ירד מטר, ואילו אנו צווחים ולא משגיחים בנו! ענה לו אביי שההבדל בינינו לבין הראשונים הוא שהם מסרו נפשם על קדושת ה' ולכן התרחשו להם ניסים.

לאמר, כאשר אדם מוסר נפשו ומתגבר על כל מיני מעצורים וכל זאת למען כבוד שמו, זו פעולה של הגברת רוב הקדושה על החומר, ועל כן זוכים לניסים שהם התגברות הקדושה על הטבע.

נשוב לגמרא בסוטה (י): "יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה"

5. רלב"ג בראשית ב' י"ט, מהר"ל נתיבות עולם נתיב אהבת הרע פ"א עמ' נ"ד, מדבר שור לראי"ה קוק הדרוש הארבעה עשר.

6. תהלים קי"ד ג'.

7. בראשית רבה פרשה פ"ז ד"ה "ותתפשו בכבוד".

מה היה קידוש ה' של יהודה? משמע בגמרא שהיה זה ההודאה במעשה תמר. ולכאורה הדברים אינם מבוארים שהרי להפך, הודאתו היתה דווקא חילול ה', כאשר נודע לכל העולם המעשה שעשה עם הקדשה, ומוכח מהכתוב שהיה זה לו בושה גדולה, כי כששלח את רעהו העדלמי לתת לה את גדי העזים ולקבל ממנה הערבון ולא מצאה, אמר לו להפסיק החיפושים אחריה פן יתפרסם הדבר ו"נהיה לבוזה"⁸, ולכאורה זה שמנע יהודה את שריפתה של תמר, היה מפני שהיה מחויב בכך, מדוע נחשב הדבר קידוש השם בפרהסיא?

אלא זה בא ללמדנו שכאשר אדם עושה מעשה נכון וקשה לו לעשות זאת והוא מתגבר על מידותיו ועושה את הראוי לעשות, זה קידוש השם, ואין זה משנה מה אחרים חושבים אלא המעשה מצד עצמו הוא קידוש השם. ובאמת בעומק גם לגבי אחרים היה זה קידוש ה' כי ההודאה היתה מעשה כה גדול לשם שמים שהיא בטלה את הרושם של המעשה המכוער שעשה. תשובתו היתה גדולה מחטאו.

וכך נאמר בברכות (יט:): "המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק. מאי טעמא? 'אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'⁹, כל מקום שיש חלול ה' אין חולקין כבוד לרב".

כלומר גם חכם וגם רב גדול חייב לפשוט בגדו בשוק אם נמצא בהם כלאיים.

אך מה יאמרו אנשים כשיראו ת"ח ללא בגדים רץ בשוק ומחפש מסתור האם זה כבוד תורה? ואולי גם ישאלו בלבם על עצם החיוב להתפשט ולהתכזות, ואפילו יש רחוקים שודאי ינצלו הלכה זו לומר שיש בזה צד שנראה כחלול ה'!

אך באמת על פי ההלכה דווקא אם לא יפשוט את בגדיו זה חלול ה', ואם יפשוט את בגדיו זה קדוש ה', וככל שהבושה גדולה יותר יש כאן קדוש ה' גדול יותר, שביטל רצונו לרצון ה'.

נמצאנו אומרים, שבמקום שיש הלכה ברורה שצריך לקיימה, גדר קידוש השם אינו נקבע על פי מה שאנשים ברחוב אומרים, אלא קיום ההלכה תוך מסירות נפש זה קידוש השם, וגם אם אין זה מובן לאנשים ואפילו נראה להפך.

8. בראשית ל"ח כ"ג.

9. משלי כ"א ל'.

אכן במבט עמוק יותר, גם מעשה כזה נראה כקידוש השם, כאשר הציבור נוכח בגודל המסירות לדבר ה', יש העמקה של ההבנה שכנראה יש עומק באמונה ובמצוות אם אנשים מוכנים להקריב כ"כ הרבה לקיומם של מצוות.

יש דברים שאינם ממש מצוות אלא הנהגות נכונות שחכמים נוהגים בהם והם קידוש השם. אלו הדברים שהוזכרו בברייתא שהובאה בתחילה, והרמב"ם מביא הדברים בהל' יסודי התורה (פ"ה הי"א):

"אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו נכחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות, ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להן ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן באמונה... ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עשוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין... עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו, הרי זה קידש את ה' ועליו הכתוב אומר 'ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר כן אתפאר'"¹.

ומהדרכה זו ילמד כל שומר מצוות ובעיקר ת"ח, להתבונן בכל מעשה שעושה, לדוגמא, אם נוהג ברכב האם משמש דוגמא טובה, האם נוהג בסבלנות ובאדיבות, האם נותן למי שרוצה לעקוף אותו לעקוף בקלות ולא נכנס עמו לתחרות, וכן כשהולך ברחוב האם מתנהג בנימוס, מתחשב באחרים, אינו דוחף ועוקף בתור, מסייע למי שצריך, אדיב ונדיב.

אך צריך להוסיף את דברי ה"מסילת ישרים" בפרק משקל החסידות (פרק כ'), שמבאר שם שאדם צריך להתבונן היטב ולשקול את מעשיו, ולא כל מעשה שנעשה לשם שמים הוא באמת מעשה חסידות, אלא רק אם המעשה מביא לכך שיהיה שם שמים מתאהב על ידו, ועיין שם בדוגמאות שמביא.

קידוש השם כלל ישראלי

עד כה דיברנו על קידוש השם של יחיד בצינעה, או בפרהסיא, יש קידוש השם כלל ישראלי. תקומתה של מדינת ישראל היא קידוש השם כלל ישראלי. מציאות עם ישראל בחוץ-לארץ, בגלות, היא חילול השם, וחזרת עם ישראל לארץ-ישראל הרי היא קידוש השם. הדברים הללו מפורשים בנביא, בספר יחזקאל פרק לו, וכך נאמר שם (פס' טז-כ):

"ויהי דבר ד' אלי לאמר. בן אדם בית ישראל ישבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטמאת הנדה היתה דרכם לפני. ואשפך חמתי עליהם על הזם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה. ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות כדרכם ובעלילותם שפטתים. ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ד' אלה ומארצו יצאו".

נאמר "ויבוא אל הגוים" בלשון יחיד, במקום "ויבואו אל הגוים", בלשון רבים. בענין זה עוסק מדרש אגדה (ילקוט שמעוני יחזקאל רמז שעד) שרש"י מביא אותו במקום:

"הקב"ה בא עמהם בגולה והטה אוזן מה היו אומרים השבאים (=השׁוֹבִיִּים): הרי אלו עם ה' ולא היה לו יכולת להצילן".

הקב"ה בא עמהם בגולה" – "ויבא" נאמר על הקב"ה. החילול השם הוא שהגויים אומרים שעם ד' גלה לחוץ-לארץ והקב"ה לא היה יכול להציל אותם. "ויחללו את שם קדשי" – מפרש רש"י:

"השפילו את כבודי. ומהו החילול? באמור אויביהם עליהם 'עם ה' אלה ומארצו יצאו', ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו".

וכך מפרש שם גם הרד"ק:

"זהו חלול השם יתברך, שאומרים העמים על ישראל עם ה' אלה, כבר נקראו עם ה' אלה ויצאו מארצו, והניחם בגלות זה כמה, והגה כאילו הם מחללים אותו בהמשך גלותם זה כמה בעונותיהם, והגוים אומרים מבלתי יכולת ה' להוציאם יאמרו איך בחר בהם ואחר כך נאצם והשליכם מעל פניו".

וממשיך הנביא את דברי הנבואה (פס' כב-כד):

"לכן אמר לבית ישראל: כה אמר ד' אלקים: לא למענכם אני עשה בית ישראל, כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ד' נאם ד' אלקים בהקדשי בכם לעיניהם. ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם".

ומפרש רש"י: *"וקדשתי את שמי" – ומה הוא הקידוש? 'ולקחתי אתכם מן הגוים'".*

היציאה מקרב הגוים וההליכה לארץ-ישראל – זה קידוש השם. ההימצאות בחוצה-לארץ היא חילול השם. רש"י היה צריך לפרש כך, כדי שלא נטעה ונחשוב שעיקר חילול השם היה בעצם החטא שהביא את הגלות, אלא בתוצאות שלו: שעם ישראל יצא לגלות, כך נגרם שהעולם רואה בכך אזלת יד, כביכול, של ד' – מבלתי יכולת ד' להציל את עם ישראל, ועתה מכיוון שמציל הקב"ה את עם ישראל ומחזיר אותו לארצו, בזה הוא מקדש את שמו. זה קידוש השם כללי, כלל ישראלי.

"ואמר ביום ההוא הגה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ד' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו" (ישעיהו כה, ט). לא נאמר "בישועתנו" אלא "נגילה ונשמחה בישועתו" – בישועתו של מקום, כביכול. כי ישועת ד' היא ישועת ישראל. ישועת ישראל היא ישועת ד'. מכיוון שישועתנו היא ישועתו של מקום, ממילא השמחה שלנו אינה אלא בשמחתו של מקום, בקידוש שמו הגדול. נגילה ונשמחה בישועתו.

אחד שוגג ואחד מזיד – גם בקידוש השם

כשם שאצל חילול השם נאמר: "אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם"¹⁰, כך בקידוש השם יש לומר: אחד שוגג ואחד מזיד בקידוש השם. גם אם אדם חילל את ד' בשוגג, הרי זה חילול השם, מפני שבעסקי חילול השם העיקר הוא התוצאה. נתחלל שמו של ריבונו של עולם, הגם שהמחלל לא התכוון לכך – זו התוצאה. וכך הוא הדין בקידוש השם. אחד שוגג ואחד מזיד בקידוש השם. והרי גדולה מידה טובה ממידת פורענות לפחות פי חמש מאות¹¹. ואם כך נאמר בחילול השם, כך הוא על אחת כמה וכמה בקידוש השם: אחד שוגג ואחד מזיד בקידוש השם. כל מי שגורם לקידוש השם, בין אם הוא מתכוון לכך ובין אם אינו מתכוון, אם הוא ידע שיש בזה קידוש השם או לא ידע שיש בזה קידוש השם, כך או כך הוא מקדש שם שמים.

הדברים אמורים לגבי העוסקים בבנין הארץ, כלפי כל אלה שסייעו להקמת מדינת ישראל, לתחיית האומה, לקיבוץ גלויות, ולשיחרור ארץ-ישראל מעול גוים, גם אם הם לא התכוונו בשעת המעשה לקדש שם שמים. אחד שוגג ואחד מזיד בקידוש השם. הם שותפים לקידוש השם היותר גדול. קידוש השם כללי, כלל ישראלי.

10. אבות ד' ד'.

11. תנחומא בובר בשלח כ"א.

קידוש השם בממשלה יהודית

מאיך גיסא, כל פגיעה בשלמות שלטון ישראל בארץ-ישראל ובמדינת ישראל, יש בזה חילול שם שמים נורא. וכך הגדיר בשעתו מורנו ורבנו הרב צבי יהודה זכר צדיק לברכה, את ממשלת המיעוט:

"חילול-השם, שאין כמוהו, לשם השם יתברך, בורא העולם וקורא דורותיו ומציב גבולותיו גבולות עמיו ועמו-חלקו, הוא הטראגי-קומדיה, של ביזוי עמנו ומדינתנו בהרכבת ממשלת מיעוט זו על מדינתנו. ו'אין מקיפין בחילול-השם"¹².

כל ויתור על איזה חלק בארץ-ישראל – יש בו חילול השם. חילול השם כללי. וכבר אמרנו: "אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם". "ואין מקיפין בחילול השם"¹³. זאת אומרת, על חילול השם יש עונש מייד. אין נותנין הקפה בענייני העונש.

אכן, גאולתם של ישראל רצופת קשיים, אבל הננו מתבוננים במבט הכללי והננו עומדים נפעמים לגודל יד ה' הגדולה והטובה עלינו; לגודל קידוש השם בתקומת עם ישראל משפל הגלות לקיבוץ גלויות, לשחרור הארץ והעם מעול גויים.

בעל "אם הבנים שמחה" על מעשי בוני ארץ-ישראל.

כך יש להסתכל על בוני ארץ-ישראל! הרב ישכר שלמה טייכטל זצ"ל, הי"ד, מרחיב את הדיבור בעניין הזה, בפתחה לספרו "אם הבנים שמחה"¹⁴, ומביא ראיה שבוני ארץ-ישראל, גם אם אינם מתכוונים לשם הקודש, שכרם הרבה. הראיה מדברי חז"ל (תנא-דבי-אליהו-רבה פרשה י¹⁵) על עמרי מלך ישראל, שבנה עיר בארץ-ישראל ובשכר זה זכה ששלושה מלכים מלכו אחריו, דבר שלא זכו לו מלכים אחרים בישראל. וכך מספר אליהו הנביא:

"תנא-דבי-אליהו: פעם אחת הייתי יושב בבית-המדרש בירושלים לפני חכמים. אמרתי להם: רבותי! מה נשתנה אחאב בן עמרי שר צבא ישראל מכל

12. ארץ הצבי, ממשלת מיעוט, כרוז ג' סע' ב'. מי"ז באדר ה'תשל"ד.

13. קידושין מ.

14. מהד' ה'תשמ"ג עמ' נז; מהד' ה'תשנ"ח עמ' סא-סב.

15. ילקוט שמעוני מלכים-א רמז רז.

המלכים שהיו לפניו שלא הושיבו מלך בן מלך עד שבא עמרי והושיבו לו שלשה מלכים על כסאו? אמרו לי: לא שמענו. אמרתי להם: רבותי! על שהותיר עיר גדולה בישראל".

ומוסיף על זה רבה של קראקא ר' יוסף ענגיל זצ"ל, בספרו אוצרות-יוסף¹⁶, ספר המיוסד על קבלה. הוא מסביר מדוע שָׁכְרוּ של עמרי היה דוקא מלכות? ומתריך בשם המקובלים:

"דידוע דארץ-ישראל הוי בספירת מלכות דלמעלה, ויען דהוא תיקון בחינת מלכות בהוספה, דהוסיף עיר אחת בארץ-ישראל, על כן זכה למלכות דוקא".

בעל אם הבנים שמחה מקשה על כך: עמרי הרשע? זה שנאמר עליו (מלכים-א טז, כה-כו): "ויעשה עמרי הרע בעיני ד' וירע מכל אשר לפניו. וילך בכל דרך ירבעם בן נבט ובחטאתו אשר החטיא את ישראל להכעיס את ד' אלהי ישראל בהבליהם"?! הוא תיקון ספירת מלכות?! הוא יודע לכוון בכוונות קבליות? הוא עשה תיקון בספירת מלכות עד כדי כך שבזכות זה שהוא תיקן את ספירת מלכות הוא זכה למלכות, לבנים? היתכן?! אלא: מכאן ראייה שבנין ארץ-ישראל אינו תלוי בכוונות. אפילו רשע ועובד עבודה-זרה וחוטא ומחטיא את הרבים כמותו, בבנין ארץ-ישראל, מכיוון שהתוצאה היא שהארץ נבנתה - יש תיקון. וכאשר הוא כבר עובר לדבר על בוני הארץ, מוסיף הרב טייכטל (עמ' נח; עמ' סב):

"ולא עוד, אלא נראה לי, דהאיש הפשוט הזה שבונה את הארץ בלי שום כוונה לשמים, רק לטובתו, עושה בזה תיקון יותר גדול בעולמות עליונים ממה שעושה איזה צדיק, יהיה אפילו גדול שבצדיקים, עם תיקון חצות שלו בבכיות וקינות על השכינה והגלות, שבודאי עושה בזה תיקון גדול, אבל עם כל התיקון שעושה לא הגיע לתיקון שגורם איש הפשוט במעשה ידיו במה שנבנה בפועל, אף בלי שום כוונה לשם שמים".

זו העזה גדולה, להגיד דברים כאלה. איש צדיק, הגדול שבצדיקים שמכוון כוונות עליונות בתיקון חצות, אינו עושה מה שעושה איש פשוט שמתתף בבנין ארץ-ישראל וביישובה.

16. מאמר הלבנה ריש אות ו'.

"וכן כתב רבינו בהקדמת ספר 'ראשית חכמה', דעיקר התיקון נעשה במי שעושה בפועל את המצווה".

המעשה הוא החשוב. לא הרצון, ולא המחשבות. והוא מסכם:

"דברי המה ברורים ואמיתיים, ולא יחלוק על זה אלא מי שחולק על האמת".

בניין ארץ-ישראל – קידוש השם כלל ישראלי.

אני מבקש לבסס את דבריו על-פי הדברים שאמרנו: לבנות את ארץ-ישראל זהו קידוש השם. כשישראל בחוץ-לארץ זה חילול השם, וכשישראל בארץ-ישראל זה קידוש השם. בקידוש השם יש גדר הלכתי מיוחד, וכשם שבחילול השם אחד שוגג ואחד מזיד – חייב, כך בקידוש השם דין אחד לשוגג ולמזיד. אם אדם קידש את השם – שם שמים מתקדש. אין על זה ויכוח. נבנתה עיר בארץ-ישראל, יש על זה שכר גדול. זאת משום שגדול קידוש השם יותר מכל המצוות כולם. זו המצווה היותר גדולה, וכל שכן כשמדובר בקידוש השם כלל-ישראלי הנוגע לישוב ארץ-ישראל.

ואלו דברי המשנה באבות (פ"ב מ"א): "איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם. כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם".

אוכל לומר שהתרשמתי מהדברים שנכתבו על דורון הי"ד שקידש שם שמים בהליכותיו בחייו וקידש שם שמים במותו.

ועליו הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר".